

ingenia bene novi. Si mihi nunc vos qualiscumque hominis mentem rationemque conceditis, multo certiora sunt, quam quæ ibi vel videbamur discere, vel magis credere cogebamur. Deus magne, Deus omnipotens, Deus summæ bonitatis, quem inviolabilem atque incommutabilem credi atque-intelligi fas est, Trina unitas, quam catholica Ecclesia colit, supplex oro, expertus in me misericordiam tuam, ne homines cum quibus mihi a pueritia in omni convictu fuit summa consensio, in tuo cultu a me dissentire per-

mittas (a). Video maxime expectari hoc loco, quomodo etiam catholicas Scripturas a Manichæis accusatas vel tunc defenderem, si, ut dico, cautus essem; vel nunc defendi posse demonstrarem. Sed in aliis voluminibus Deus adjuvabit propositum meum; nam huius jam, quantum arbitrator, moderata¹ parci sibi postulat longitudo.

¹ Editio Er., *immoderata*.

(a) I Retract., cap. 13, n. 8.

DE SUBSEQUENTE DISPUTATIONE,

POSSIDIUS IN AUGUSTINI VITA, CAP. VI.

Sane tunc in illa Hipponensi urbe, Manichæorum pestilentia quamplurimos cives et peregrinos infecerat et penetraverat, seducente et decipiente ejusdem hæresis quodam presbytero nomine Fortunato, ibidem conversante atque manente. Interea Hipponenses cives et peregrini Christiani tam Catholici quam etiam Donatistæ adeunt Augustinum presbyterum, atque deposcunt ut illum hominem Manichæorum presbyterum, quem doctum credebant, videret, et cum eodem de Lege tractaret. Quod idem, ut scriptum est, paratus ad responsionem omni poscenti se rationem de fide et spe quæ in Deum est (1 Petr. III, 15), potensque exhortari in doctrina sana, et contradicentes redarguere (Tit. I, 9), minime renuit. Sed utrum etiam hoc Fortunatus fieri vellet, sciscitatus est. At illi confestim ad ipsum Fortunatum id detulerunt, potentes et exhortantes ac flagitantes, quod id minime recusaret. Sane quoniam idem Fortunatus jam apud Carthaginem sanctum noverat Augustinum adhuc in eodem secum errore constitutum, cum eodem congredi pavitabat. Verumtamen suorum maxime instantia coactus ac verecundatus, promisit cominus se esse venturum, certamenque disputandi subiturum. Unde condicto die et loco convenerunt in unum, concurrentibus quamplurimis viris studiosis turbisque curiosis, et apertis notariorum tabulis, disputatio est cœpta primo, et secundo finita est die. In qua ille manichæus præceptor, ut Gestorum continet fides, nec catholicam assertionem potuit evacuare, nec Manichæorum sectam subnixam veritate valuit comprobare: sed deficienti responsione, ultimo collaturum se cum suis majoribus ea quæ refellere non potuit, prosecutus est; et si sibi forte de his satis minime fecissent, suæ animæ consulturum: atque ita ab omnibus apud quos magnus et doctus videbatur, nihil valuisse in suæ sectæ assertionem judicatus est. Qua ille confusione affectus, et sequenti tempore de Hipponensi civitate profectus, ad eandem amplius non remeavit: ac sic per memoratum Dei hominem omnium cordibus, vel qui aderant, vel qui absentes illa quæ gesta sunt cognoverant, error ille ablati, catholica est intimata ac retenta sincera religio.

De subsequente Disputatione vide lib. 1, cap. 16, Retractationum, tom. 1, col. 612, n. 1, a verbis, Eodem tempore, usque ad verba n. 2, Clarissimis consulibus. M.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ACTA SEU DISPUTATIO

CONTRA FORTUNATUM MANICHÆUM.

Liber unus (a).

DISPUTATIO PRIMÆ DIEI.

Quinto calendæ septembris, Arcadio Augusto his et Rufino viris clarissimis consulibus, habita disputa-

tatio adversus Fortunatum Manichæorum presbyterum, in urbe Hipponensiam regionum, in Balneis Sossii¹, sub præsentia populi.

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Liber contra Fortunatum castigatus est juvante codice Vaticano, Arnulphensi, et Victorinis duobus, præter Belgicorum rium varias lectiones olim a Lovaniensibus datas, perfectis etiam antiquis editionibus.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

¹ Editio Lov., Sossii. Cæteri libri, Sossii.

(a) Scriptus anno 392.

1. AUGUSTINUS dixit : Ego jam errorem puto, quam antea veritatem putabam : utrum recte existimem, a te presente audire cupio¹. In primis summum errorem puto, omnipotentem Deum, in quo una nobis spes est, ex aliqua parte violabilem, aut coinquinabilem, aut corruptibilem credere. Hoc vestram hæresim affirmare scio ; non quidem verbis quibus nunc usus sum : nam et vos interrogati confitemini Deum esse incorruptibilem et omnino inviolabilem et incoinquinabilem ; sed cum cœperitis cætera exponere, cogimini eum corruptibilem, penetrabilem, et coinquinabilem profiteri. Dicitis enim aliam nescio quam gentem tenebrarum adversus Dei regnum rebellasse : Deum autem omnipotentem, cum videret quanta labe et vastitas immineret regnis suis, nisi aliquid² adversæ genti opponeret, et ei resisteret, misisse hanc virtutem, de cujus commixtione cum malo et tenebrarum gente mundus sit fabricatus. Hinc esse quod hic animæ bonæ laborant, æerviunt, errant, corrumpuntur : ut necessarium haberent³ liberatorem, qui eas ab errore purgaret, et a commixtione solveret, et a servitute liberaret. Hoc ego nefas puto credere, Deum omnipotentem aliquam adversam gentem timuisse, aut necessitatem esse passum, ut nos in ærumnas præcipitaret.

FORTUNATUS dixit : Quia te medium fuisse nostrum scio, id est, inter Manichæos administrasse, ista sunt principalia fidei nostræ. De conversatione hic agitur, de quibus falsis criminibus pulsamur. Ex te ergo præsentibus audiant boni viri, utrum sint vera super quibus criminamur et appetimur, an sint falsa. Etenim ex tua doctrina, et ex tua expositione et ostensione poterunt verius scire nostram conversationem, si a te fuerit prodita. Interfuisti orationi.

2. AUG. dixit : Interfui. Sed alia quæstio est de fide, alia de moribus : ego de fide proposui. Sed si illi qui adsunt, malunt audire de moribus, nec istam quæstionem defugio.

FORT. dixit : Purgare me prius vole penes conscientiam vestram, penes quam⁴ polluimur, ex idonei viri testimonio, qui mihi et nunc idoneus est, et in futura justis iudiciis Christi examinatione, si ea quæ jactantur vidit in nobis, vel consecutus est.

3. AUG. dixit : Ad aliud vocas, cum ego de fide proposuerim. De moribus autem vestris plene scire possunt qui Electi vestri sunt. Nostis autem me non Electum vestrum, sed Auditorem fuisse. Itaque, quamvis et orationi vestræ interfuerim, ut interrogasti ; utrum separatim vobiscum habeatis aliquam orationem, Deus solus potest nosse, et vos. Ego tamen in oratione in qua interfui, nihil turpe fieri vidi : sed solum contra fidem animadverti, quam postea didici et probavi, quod contra solem facitis

¹ Post, *audire cupio*, Vaticanus codex addit : FORTUNATUS dixit : *Certa errorem exponere*. AUGUSTINUS dixit : *In primis, etc.*

² Vaticanus codex, *regnis suis, ut aliquid, etc.*

³ Idem codex, *et necessarium habent.*

⁴ In Mss., *penes quos.*

orationem. Præter hoc in illa oratione vestra nihil novi comperi. Quiaquis autem vobis apponit quæstionem aliquam de moribus, Electis vestris opponit¹. Quid autem inter vos agatis, qui Electi estis, ego scire non possum. Nam et Eucharistiam audivi a vobis sæpe quod accipiat : tempus autem accipiendi cum me lateret, quid accipiat, unde nosse potui ? Itaque serva, si placet, quæstionem de moribus, ut inter Electos vestros discutiatur, si discuti potest. Mihi fides data est a vobis, quam hodie improbo. De ipsa proponi : ad propositum meum mihi respondeatur.

FORT. dixit : Et nostra professio ipsa est, quod incorruptibilis sit Deus, quod lucidus, quod inadibilis, intenibilis, impassibilis, quod æternam lucem et propriam inhabitet² : quod nihil ex sese corruptibile proferat, nec tenebras, nec dæmones, nec satanam, nec aliquid adversum in regno ejus reperiri possit. Sui autem similem Salvatorem direxisse : Verbum natum a constitutione mundi cum mundum fabricaret³, post mundi fabricam inter homines venisse : dignas sibi animas elegisse⁴ sanctæ suæ voluntati, mandatis suis cœlestibus sanctificatas, fide ac ratione imbutas cœlestium rerum ; ipso ductore hinc iterum⁵ easdem animas ad regnum Dei reversuras esse, secundum sanctam ipsius pollicitationem, qui dixit : *Ego sum via, veritas, et janua* ; et, *Nemo potest ad Patrem pervenire, nisi per me*. His rebus nos credimus, quia alias animæ⁶, id est, alio mediante non poterunt ad regnum Dei reverti, nisi ipsum repererint viam, veritatem, et januam. Ipse enim dixit : *Qui me vidit, vidit et Patrem meum (Joan. XIV, 6, 9)* ; et, *Qui in me crediderit, mortem non gustabit in æternum, sed transitum facit de morte ad vitam, et in iudicium non veniet (Id. v, 24)*. His rebus credimus, et hæc est ratio fidei nostræ, et pro viribus animi nostri mandatis ejus obtemperare, unam fidem sectantes hujus Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti.

4. AUG. dixit : Has animas, quas de morte ad vitam per Christum venire fatemini, quæ causa præcipitavit in mortem ?

FORT. dixit : Nino jam dignare prosequi et contraire, si nihil præter Deum.

5. AUG. dixit : Imo tu dignare respondere id quod interrogaris, has animas quæ causa mortis dederit.

FORT. dixit : Imo tu dignare dicere, utrum aliquid sit præter Deum, an omnia in Deo sint.

6. AUG. dixit : Illud ego respondere possum, quod

¹ Editi, *opponat*. Conclunus Mss., *opponit*.

² In B., *quod inadibilis, quod intenibilis, impassibilis, æternam lucem inhabitet*. Lugd. Ven. Lov. seculi sumus. M.

³ In Vaticano codice, *fabricarent*.

⁴ Vaticanus codex, *animas exelegisse*. Et infra, *ipso ductore*.

⁵ In Mss., *ac ratione imbutas cœlestium rerum ipse dominator, et hunc iterum, etc.*

⁶ Editi, *alæ sunt animæ*. Emendantur hic ex Vaticano codice. Postea Lovanienses pro, *alio mediante*, legi voluerunt, *alio modo ante*. Sed reluctantur nostri omnes Mss.

ne nosse Dominus voluit, Deum necessitatem nullam pati posse, neque ex aliqua parte violari atque corrumpi. Quod cum tu quoque fatearis, quero qua necessitate huc miscrit animas quas dicis per Christum redire.

Fort. dixit: Quod tu dixisti, quia huc usque tibi Deus revelavit quod incorruptibilis sit, quemadmodum¹ et mihi; ratio querenda est, quemadmodum animæ et ob quam causam istum in mundum venerint, ut merito nunc eas per unigenitum Filium suum ac sui similem de hoc mundo liberaret, si nihil præter ipsum.

7. Aug. dixit: Non debemus frustrare tantos qui præsentés sunt, et de quaestione proposita ire ad aliud. Sic constemur ambo, sic nobis concedimus esse incorruptibilem et inviolabilem Deum, et nihil pati potuisse: ex quo est consequens ut falsa sit hæresis vestra, quæ dicit, Deum cum videret imminere vastitatem ac labem regnis suis, misisse virtutem quæ cum tenebrarum gente bellaret, et ex ea commixtione nostras animas laborare². Brevis est ergo ratio mea, et, quantum existimo, cuius planissima. Si Deas nihil pati potuit a gente tenebrarum, quia inviolabilis est; sine causa huc nos misit, ut nos hic ærumnas patiamur. Si autem aliquid pati potuit; non est inviolabilis, et decipiis eos quibus dicitis esse inviolabilem Deum. Hoc enim vestra hæresis negat, cum cætera exponitis.

Fort. dixit: Hoc sentimus, quod nos instruit beatus apostolus Paulus, qui dixit: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu; qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinavit, formam ævi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum, et factus est subditus usque ad mortem (Philipp. II, 5-8)*. Hoc ergo sentimus de nobis, quod et de Christo; qui cum in forma Dei esset constitutus, factus est subditus usque ad mortem, ut similitudinem animarum nostrarum ostenderet. Et quemadmodum in se mortis similitudinem ostendit, et se a Patre esse de medio mortuorum resuscitatum; eo modo sentimus et de animis nostris futurum, quod per ipsam poterimus ab hac morte liberari: quæ aut aliena est a Deo, aut si propria est Dei, et misericordia ejus cessat, et liberatoris nomen, et opera liberantis.

8. Aug. dixit: Ego quero quemadmodum in mortem venerimus, et tu dicis quemadmodum de morte liberemur.

Fort. dixit: Ita Apostolus dixit quomodo sentire debemus de animis nostris, quod Christus nobis ostendit. Si fuit Christus in passione et morte, et nos: si voluntate Patris descendit in passionem et mortem, et nos.

¹ Hic auctoritate manusciporum addimus, quemadmodum.

² Editi vulgo male, et ex ea commixtione hinc nostras animas liberaret. Vaticanus vero ms. omittit, hinc; ac loco, liberaret, habet, laborare. Sic supra, n. 1, ccl. 115, Hinc esse quod hic animæ bonæ laborant.

9. Aug. dixit: Notum est omnibus catholicam fidem ita se habere, quod Dominus noster, id est, Virtus et Sapientia Dei (I Cor. I, 24), et Verbum per quod facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil (Joan. I, 3), ad liberationem nostram hominem suscepit. In ipso homine quem suscepit, demonstravit illa quæ dicis. Nos autem nunc de ipsius Dei et ineffabilis majestatis substantia querimus, utrum ei aliquid nocere possit, an non possit. Si enim potest ei aliquid nocere, non est inviolabilis. Si non potest ei aliquid nocere, quid ei factura erat gens tenebrarum, contra quam dicitis bellum gestum esse a Deo ante constitutionem mundi, in quo bello nos, id est animas, quas modo indigere liberatore manifestum est, commixtas esse omni malo, et morti implicitas asseritis? Redeo enim ad illud brevissimum: Si poterat ei noceri, non est inviolabilis; si non poterat, crudeliter huc nos misit, ut ista patiamur.

Fort. dixit: Anima Dei est¹, an non?

10. Aug. dixit: Si justum est ut non interrogatis meis respondeatur, et ego interroger, respondebo.

Fort. dixit: Si in proprio agit anima? Hoc a te quero.

11. Aug. dixit: Ego quidem quod interrogasti dicam: tantum illud memineris; te noluisse respondere interrogatis meis, me autem tuis respondere. Si queris utrum a Deo descenderit anima, magna quidem quaestio est: sed sive a Deo descendit, sive non; illud de anima respondeo, non esse Deum; aliud esse Deum, aliud animam. Deum esse inviolabilem, incorruptibilem, et impenetrabilem, et incoinquinabilem, et qui ex nulla parte corrumpi possit, et cui nulla ex parte noceri potest. Animam vero videmus et peccatricem esse, et in ærumna versari, et veritatem querere, et liberatore indigere. Hæc mutatio animæ ostendit mihi quod anima non sit Deus. Nam si anima substantia Dei est, substantia Dei errat, substantia Dei corrumpitur, substantia Dei violatur, substantia Dei decipitur: quod nefas est dicere.

Fort. dixit: Ergo negasti animam ex Deo esse, quamdiu peccatis ac vitiis et mundanis rebus deseruit, et errore ducitur: quod fieri non potest, ut aut Deus hoc patiat, aut substantia ejus. Est enim Deus incorruptibilis, et substantia ejus immaculata est et sancta. Hic vero queritur a vobis², utrum anima ex Deo sit, necne? Quod nos fatemur, et ostendimus ex Salvatoris adventu, ex ipsius sancta prædicatione, ex ipsius electione³, dum animis miseretur, et secundum ejus arbitrium anima venisse dicitur, ut eandem de morte liberaret, et perduceret eam ad æternam gloriam, et restitueret Patri. Quid vero de anima tu ipse dicis aut speras, utrum sit a Deo, necne? substantiam Dei, ex qua negas esse animam, nullis passionibus posse subiacere.

¹ Sic Mss. Editi vero, Deus est.

² Editi, a nobis. At Mss., a vobis.

³ Et. et Mss., lectione.

12. Aug. dixit : Animam sic negavi esse substantiam Dei, ut negem illam esse Deum : sed tamen ex Deo auctore esse, quia facta est a Deo. Aliud est qui fecit, aliud quod fecit. Qui fecit, corruptibilis esse omnino non potest : quod autem fecit, omnino non potest æquale esse illi qui fecit.

Fort. dixit : Nec ego dixi animam esse similem Deo. Sed quia dixisti facultati¹ esse animam, et nihil præter Deum ; quæro undenam Deus animæ substantiam adinvenit.

13. Aug. dixit : Tantum memento me respondere ad ea quæ interrogas ; te autem ad ea quæ interrogo non respondere. Animam dico factam a Deo, ut cætera omnia quæ a Deo facta sunt ; et inter illa quæ Deus omnipotens fecit, principalem locum datum esse animæ (a). Si autem quæris unde Deus animam fecit, memento consilium me tecum², Deum esse omnipotentem. Omnipotens autem non est, qui quærit adjuvari aliqua materia unde faciat quod velit. Ex quo est consequens, ut secundum fidem nostram omnia quæ Deus fecit per Verbum et Sapientiam suam, de nihilo fecerit. Sic enim legimus : *Ipse jussit, et facta sunt ; ipse mandavit, et constituta sunt (Psal. cXLVII, 5).*

Fort. dixit : Ex jussione constant universa ?

14. Aug. dixit : Ita credo, sed univèrsa quæ facta sunt.

Fort. dixit : Facta consonant, sed quia inconvenientia sibi sunt, ac per hoc ergo constat non esse unam substantiam, licet ex unius jussione eadem ad compositionem³ mundi hujus et faciem venerint. Cæterum rebus ipsis patet quia nihil simile tenebræ et lux, nihil simile veritas et mendacium, nihil simile mors et vita, nihil simile anima et corpus, et cætera istis similia quæ et nominibus et speciebus distant ab invicem : et merito dixisse Dominum nostrum, *Arbor quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur, et in ignem mittetur, quia non affert fructus bonos (Matth. xv, 13, et III, 10)* : et esse arborem radicatam⁴. Hinc vere constat ex ratione rerum⁵, quod duæ sunt substantiæ in hoc mundo, quæ speciebus et nominibus constant ; quarum est una corporis, alia vero æterna Patris omnipotentis quam Dei esse credimus⁶.

15. Aug. dixit : Contraria ista quæ te movent, ut adversa sentiamus, propter peccatum nostrum, id est, propter peccatum hominis contigerunt. Nam omnia Deus et bona fecit, et bene ordinavit ; peccatum autem non fecit : et hoc est solum quod dicitur malum, voluntarium nostrum peccatum. Est et aliud genus mali, quod est pœna peccati. Cum ergo duo

sint genera malorum, peccatum et pœna peccati ; peccatum ad Deum non pertinet, pœna peccati ad vindicem pertinet. Etenim ut bonus est Deus, qui omnia constituit ; sic justus est, ut vindicet in peccatum. Cum ergo omnia optime sint ordinata, quæ videntur nobis nunc adversa esse, merito contigit hominis lapsi, qui legem Dei servare noluit. Animæ enim rationali quæ est in homine, dedit Deus liberum arbitrium. Sic enim posset habere meritum, si voluntate, non necessitate boni essemus. Cum ergo oporteat non necessitate, sed voluntate bonum esse, oportebat ut Deus animæ daret liberum arbitrium. Huic autem animæ obtemperanti legibus suis, omnia subiecit sine adversitate : ut et cætera quæ Deus condidit servirent, si et ipsa Deo servire voluisset. Si autem ipsa noluisset Deo servire, ea quæ illi serviebant, in pœnam ejus converterentur. Quare si recte omnia a Deo ordinata sunt, et bona sunt, et Deus non patitur malum.

Fort. dixit : Non patitur, sed prævenit malum.

16. Aug. dixit : A quo enim passurus erat ?

Fort. dixit : Hoc meum est, quia prævenire voluit : non temere, sed virtute et præsentia. Cæterum nega malum præter Deum esse ; cum præcepta ostendi queunt alia⁷ quæ præter voluntatem ipsius sunt. Præceptum non intercedit, nisi ubi est et contrarietas. Libera facultas vivendi non datur, nisi ubi est lapsus, secundum Apostoli rationem, qui dicit : *Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum magisterium hujus mundi, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis dissidendiæ, in quibus et nos et omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatis consiliorum carnis, et eramus naturaliter filii iræ, sicut et ceteri. Deus autem qui dives est in omni misericordia, misericors est nobis. Et cum mortui essemus peccatis, concitificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati facti ; simul et immisit, et cum eo collocavit in cælestibus cum Christo Jesu, ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu. Gratia enim estis salvati per fidem : et hoc non ex vobis, Dei enim donum est ; non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Ipse enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ preparasti Deus ut in illis ambularem. Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne, qui discubimini præputium, ab eo quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spiritum non habentes, et sim. Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unam, et medium parietem maceræ solvens, inimicitias in carne sua ; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipsum, in unum novum hominem, faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore Deo, per crucem,*

⁷ Editio Er. et Mss., ostendit quæ sunt alia.

¹ Sic Mss. Editio vero, *facturam.*

² Vaticanus codex, *consilium me tecum.*

³ Sola editio Lov., *ad eandem compositionem.*

⁴ Editio Er., *radicandam.* Lovanienses correxerunt ex duobus Mss., *eradicatam.* Nos ex nostris ponimus, *radicatam* ; quæ vox respicere videtur bonam arborem, ab ea quæ eradicabitur diversam.

⁵ Vaticanus codex : *Nunc vero constat, et ratio ipsa patet, et speciebus ipsis et discrezione rerum.*

⁶ Sola editio Lov., *una temporalis, alia vero æterna quam Patris omnipotentis esse credimus.*

(a) I retract., cap. 16, n. 2.

interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizant pacem vobis qui longe, et pacem iis qui prope. Quoniam per ipsum habemus utrique in uno spiritu accessum ad Patrem (Ephes. ii, 1-18).

17. Aug. dixit : Ista Apostoli lectio, quam recitare voluisti, si non fallor, pro mea plurimum, et contra tuam fidem facit. Primo, quia ipsum liberum arbitrium, quo ego dixi fieri ut anima peccet, satis hic expressum est, cum peccata nominavit, et cum reconciliationem nostram dixit fieri cum Deo per Jesum Christum. Peccando enim avari eramus a Deo; tenendo autem præcepta Christi, reconciliamur Deo : ut qui peccatis mortui eramus, servantes præcepta ejus vivificemur, et pacem habeamus cum illo in uno spiritu, a quo alienati eramus, non servantes mandata ejus; sicuti de homine qui primus est constitutus, in fide nostra prædicatur. Ergo nunc quero abs te, secundum eam lectionem quæ lecta est, quomodo habeamus peccata, si natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur necessitate aliquid facere, non peccat. Qui autem peccat, libero arbitrio peccat. Quare sit nobis poenitentia imperata, si nos nihil mali fecimus, sed genus tenebrarum? Quero item, indulgentia peccatorum cui datur; nobis, an genti tenebrarum. Sed si genti tenebrarum datur indulgentia peccatorum, regnabit et ipsa cum Deo, accipiens indulgentiam peccatorum. Si autem nobis datur indulgentia peccatorum, manifestum est quia voluntate peccavimus. Satis enim stultum est ignosci ei qui nihil mali fecit. Nihil autem mali fecit, qui nihil sua voluntate fecit. Hodie ergo anima pollicente sibi Deo indulgentiam peccatorum et reconciliationem, si peccare destiterit, et de peccatis poenitentiam gesserit, si respondeat secundum vestram fidem, et dicat : Quid enim peccavi? quid commerui? Quid me expulisti de regnis tuis, ut contra nescio quam gentem pugnarem? Depressa sum¹, permixta sum, corrupta sum, defecta sum², non est mihi servatum liberam arbitrium. Tu nosti necessitatem qua pressa sum : cur mihi vulnera imputas qua suscepi? Quare me cogis ad poenitentiam, cum tu sis causa vulnerum meorum; cum tu scias, quæ passa sum, gentem tenebrarum in me fecisse te auctore, qui violari non poterat, et tamen volens cavere regnis tuis, quibus nihil noceri possit, me in miseras præcipitasti? Si certe ego pars tua sum, quæ de visceribus tuis processit, si de regno tuo et de ore tuo; in hac gente tenebrarum aliquid pati non debui, ut me incorrupta, illa subjiceretur, si pars eram Domini. Nunc autem cum illa temperari non posset nisi mea corruptione, quomodo aut pars tua dicor, aut tu inviolabilis manes, aut non es crudelis, qui me pati voluisti pro his regnis, quibus nihil noceri poterat ab illa gente tenebrarum? Ad hoc responde, si placeat, et dignare etiam illud mihi exponere, quomodo dictum est a Paulo apostolo, *Eramus naturaliter filii iræ*, quos

reconciliatos dicit Deo. Si ergo naturaliter filii iræ erant³, quomodo dicit naturaliter animam filiam esse et portionem Dei?

Fort. dixit : Si secundum animam dixisset Apostolus quod simus naturaliter filii iræ, alienata esset anima ore Apostoli a Deo. Et hæc modo tu ratione ostendis quod anima non sit Dei; quia *naturaliter*, inquit Apostolus, *sumus filii iræ*. Si vero secundum quod lege tenebatur idem apostolus, ex semine Abraham, ut ipse contestatur, descendens (*Rom. xi, 1*); constat eum corporaliter dixisse, nos fuisse filios iræ, sicut et ceteros. Animæ vero substantiam ostendit quod sit ex Deo, et animam aliter non posse reconciliari Deo, nisi per magistrum qui est Christus Jesus. Interfecta enim inimicitia, videbatur anima indigna exstitisse Deo. Sed quia missa est, hoc constitemur, a Deo tamen omnipotente, et originem trahens, et missa ad ipsius voluntatem consignandam. Quemadmodum et Salvatorem Christum credimus de cælo venisse, voluntatem Patris complere. Quæ voluntas Patris hæc erat, animas nostras de eadem inimicitia liberare, interfecta eadem inimicitia. Quæ si adversa Deo non fuisset, nec inimicitia vocaretur ubi erat unitas, nec interfectio diceretur ubi fieret ubi vita erat.

18. Aug. dixit : Memento quod Apostolus dixerit, conversatione nos alienatos a Deo esse.

Fort. dixit : Trado ego duas substantias fuisse. In lucis substantia haberi Deum, ut superius diximus, incorruptibilem : fuisse vero contrariam naturam tenebrarum, eam quam virtute Dei vinci hodie quoque confiteor, et ad meum regressum salvatorem esse Christum emissum, ut ante idem apostolus ait.

19. Aug. dixit : Rationibus ut discuteremus duarum naturarum fidem, impositum est ab iis qui nos audiunt. Sed quoniam ad Scripturas iterum confugisti, ad eas ego descendo, ac nihil prætermittendum esse postulo, ne quibusdam capitibus utentes, nebulas afferamus eis quibus notæ Scripturæ non sunt. A capite igitur quod habet Apostolus in Epistola sua ad Romanos consideremus. In prima enim pagina est quod vehementer contra vos est. Dicit enim : *Paulus servus Christi Jesu, vocatus apostolus, separatus in Evangelium Dei⁴, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri (Id. i, 1-4)*. Videmus Apostolum de Domino nostro nos docere, ut et virtute Dei ante carnem prædestinatus fuerit, et secundum carnem factus sit ei ex semine David. Hoc vos cum semper negaveritis et negetis, quomodo Scripturas flagitatis, ut secundum eas potius disseramus?

Fort. dixit : Secundum carnem asseritis ex semine David, cum prædicetur ex virgine esse natus (*Isai. vii,*

¹ Vaticanus Ms., *oppressa sum*; itemque infra loco, *pressa, habet, oppressa*.

² Pleresq. Mss., *defatigata sum*. Forte legendum, *decepta sum, defatigata sum*; quæ duo verba Terentii sunt in Andr. act. 4, scen. 4, vers. 45.

³ Sic ex Mss. restituimus hæc verba, *quos reconciliatos dicit Deo. Si ergo naturaliter filii iræ erant*; quæ in editione desunt.

⁴ In Mss., *prædestinatus in Evangelium Dei*.

14), et Filius Dei magnificetur. Fieri enim non potest, nisi ut quod de spiritu est, spiritus habeatur; et quod de carne est, caro intelligatur (*Joan. III, 6*). Contra quod est ipsa auctoritas Evangelii qua dicitur, quod *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit* (*1 Cor. xv, 50*).

Hic strepitus factus est a consentientibus, qui rationibus potius agi volebant: quia videbant eum non omnia quæ in Apostoli codice scripta sunt, velle accipere. Deinde passim sermocinatio ab omnibus haberi coepit, quousque diceret sermonem Dei ligatum esse in gente tenebrarum. Quod cum exhorruissent qui aderant, discessum est.

DISPUTATIO SECUNDÆ DIEI.

Postera die adhibito iterum notario, res acta sic est.

FOR. dixit: Dico quod nihil mali ex se proferat Deus omnipotens, et quod quæ sua sunt incorrupta maneant, uno ex fonte inviolabili orta et genita: cætera vero quæ in hoc mundo versantur contraria, non ex Deo manare, nec principe Deo¹ paruisse in hoc seculo, id est, quod non ex ipso originem trahant. Hæc ergo in fide suscepimus, quod aliena sint mala a Deo.

20. AUC. dixit: Et nostra fides hæc est, quod malorum genitor non sit Deus, neque ullam naturam fecerit malam. Sed cum uterque nostrum consentiat incorruptibilem Deum et incoinquinabilem, prudentium est æstimare et fidelium, quæ sit fides purior et majestate Dei dignior: illa ubi asseritur, vel virtus Dei, vel pars aliqua Dei, vel sermo Dei posse commutari, violari, corrumpi, ligari; an ea ubi dicitur et omnipotentem Deum et omnem ipsius naturam et substantiam nulla parte unquam posse corrumpi, sed mala esse voluntario peccato animæ, cui dedit Deus liberum arbitrium. Quod liberum arbitrium si non dedisset Deus, judicium puniendi nullum justum esse posset, nec meritum recte faciendi, nec præceptum divinum ut ageretur poenitentia de peccatis; nec ipsa indulgentia peccatorum, quam nobis Deus per Dominum nostrum Jesum Christum donavit. Quia qui non voluntate peccat, non peccat. Hoc arbitrator omnibus apertum esse atque perspicuum. Quapropter non nos movere debet, si aliqua in iis quæ Deus fecit molesta patimur pro meritis nostris. Sicut enim ille bonus est, ut constitueret omnia; sic justus est, ut peccatis non parcat. Quæ peccata, ut dixi, nisi libera voluntas esset in nobis, peccata non essent. Si quis enim, verbi causa, ligaretur ab aliquo cæteris membris, et de manu ejus falsum scriberetur sine ejus propria voluntate; quæro, si hoc judici patesset, posset hunc hominem falsitatis crimine condemnare? Quare si manifestum est, peccatum non esse ubi non est liberum voluntatis arbitrium, volo audire, anima, quam dicitis aut partem, aut virtutem, aut sermonem, aut aliud quodlibet Dei, quid mali fecerit, ut a Deo puniatur, aut poenitentiam agat peccati, aut veniam mereatur; cum nihil ipsa peccaverit.

¹ Editi, nec principi Deo. Melius Mss., nec principe Deo, id est, auctore.

FOR. dixit: De substantiis proposui, quod bonorum tantummodo Deus creator, ultor vero malorum habeatur, eo quod mala ex ipso non sint. Merito ergo hoc sentio, et ulcisci Deum mala, quia ex ipso non sunt. Cæterum si ex ipso essent, aut daret licentiam peccandi, quod dicit liberum arbitrium dedisse Deum, consensum jam inveniebatur delicti mei, eo quod deficti mei auctor esset: aut ignorans quid futurus essem, delinqueret¹, quem ipse non se dignum institueret. Hoc ergo propositum est a me, et quod interrogo nunc, utrum Deus mala instituerit, necne; et utrum ipse finem malorum instituerit. Etenim quæ ab ipso diximus facta esse, ut opifrice Deo, uti ab ipso creata et genita incorruptibilia haberi, his rebus apparet, et fides evangelica docet. Hæc ego et proposui quæ sunt credulitatis nostræ, et quæ a te possunt in ista professione nostra firmari, ita tamen ut non desit auctoritas fidei christianæ. Et quia nullo genere recte me credere ostendere possum, nisi eandem fidem Scripturarum auctoritate firmaverim: id ergo est quod insinuavi, quod dixi. Aut si mala auctore Deo in mundo paruerunt, hoc ipse dicere dignare: aut si recte creditur mala ex Deo non esse, hoc etiam præsentium contemplatio prosequi debet et suscipere. De substantiis dixi, non de peccato quod in nobis versatur. Si enim originem non haberet quod cogitamus delicta facere; non cogeremur ad peccatum venire, vel ad delictum. Nam quia inviti peccamus, et cogimur a contraria et inimica nobis substantia, ulcirco sequimur scientiam rerum. Quia scientia admonita anima et memoriæ pristinae reddita, recognoscit ex quo originem trahat, in quo malo versetur, quibus bonis iterum emendans quod nolens peccavit, possit per emendationem delictorum suorum, bonorum operum gratia, meritum sibi reconciliationis apud Deum collocare, auctore Salvatore nostro, qui nos docet et bona exercere, et mala fugere. Propositum est enim nobis, quod non ab aliqua contraria natura, sed sua sponte homo aut justitiæ serviat, aut peccatis se obnoxium faciat: cum nulla existente contraria gente, si sola versatur anima in corpore constituta, cui Deus, ut dicitis, liberum arbitrium dedit, sine peccato esset, nec peccatis se obnoxium faceret.

21. AUC. dixit: Ego dico peccatum non esse, si non propria voluntate peccetur (a): hinc esse et præmium, quia propria voluntate recta facimus. Aut si poenam meretur, qui peccat invitus, debet et præmium mereri, qui bene facit invitus. Quis autem dubitet non deferri præmium, nisi ei qui bona voluntate aliquid fecerit? Ex quo intelligimus et poenam inferri ei qui voluntate mala aliquid fecerit. Sed quoniam me ad priores naturas et substantias revocas, fides mea est, omnipotentem Deum, quod maxime animadvertendum est, et animo figendum, omnipotentem Deum, justum et bonum, fecisse bona. Sed

¹ Mss., quod futurus essem delinquere.

² Vaticanus codex et Arnul, hensis, qui aliquid boni voluntate fecerit. Pauloque post, qui voluntate mali aliquid fecerit.

(a) I retract., cap. 46, n. 2.

ea quæ ab illo facta sunt, non possunt esse talia, qualis est ipse qui fecit. Injustum est enim et stultum credere¹, quod opera paria sint artifici, et condita conditori. Quapropter, si pia fides est ut omnia bona Deus fecerit, quibus tamen ipse multo est excellentior longeque præstantior; origo et caput mali est peccatum, sicut Apostolus dixit: *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam sequentes, naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis* (1 Tim. vi, 10). Si enim radicem omnium malorum quæris, habes Apostolum dicentem, radicem omnium malorum esse cupiditatem. Radicem radicis quærere non possum. Aut si est aliud malum, cujus radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem verum est, omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod mali genus quærimus. Tua vero natura contraria quam inducis; quoniam jam respondi objectis tuis; quæso ut tu mihi dicere digneris, si illa natura contraria est totum malum, neque peccatum potest esse nisi ex illa, pœnam ipsa sola debet mereri, non anima a qua non est peccatum. At si dicis ipsam solum mereri pœnam, et animam non mereri; quæro cui data sit pœnitentia, quæ sit iussa pœnitere. Si anima iussa est pœnitere; ab illa peccatum, et ipsa voluntate peccavit. Nam si cogitur anima facere malum, neque illa est quæ malum facit²; nonne stultum est et plenum dementiæ, ut gens tenebrarum peccaverit, et me pœniteat de peccatis? Nonne plenum dementiæ est, ut gens tenebrarum peccaverit, et mihi detur indulgentia peccatorum: qui possum dicere secundum fidem vestram, Quid feci? quid commisisti? Apud te fui, integer fui, nulla labe contaminatus fui: tu me huc misisti, tu necessitatem passus es, tu cavisti regnis tuis, cum magna eis labe et vastitas immineret. Cum ergo noveris necessitatem qua hic oppressus sum, qua respirare non potui, cui resistere non potui; quid me accusas quasi peccantem? aut quid promittis indulgentiam peccatorum? Ad hoc sine ambagibus responde, si placet, sicut tibi ego sine ambagibus respondi.

FORT. dixit: Hoc nos dicimus, quod a contraria natura anima cogatur delinquere: cui non vis esse radicem, nisi hoc tantum, quod in nobis malum versatur; cum constet exceptis nostris corporibus mala in omni mundo versari. Noh ista quæ in corporibus solum habemus in toto mundo versantur, et nominibus valent, bona; mala radix hæret. Nam dixit Dignatio tua quod hæc sit radix malorum, cupiditas, quæ in nostris corporibus versatur: cum quando non est cupiditas mali ex nostris corporibus, ex principali illa contraria natura versatur in toto mundo. Apostolus etenim nominavit id radicem esse malorum cupiditatem, non unum malum, quam dixisti radicem omnium malorum. Cupiditas vero non uno modo intelligitur, quam dixisti radicem esse omnium malorum, quasi quæ in corporibus nostris³ solum versatur: cum

constet hoc quod in nobis versatur malum, ex auctore malo descendere, et portiunculam esse mali hanc radicem quam tu esse dicis; ut non sit ipsa radix, sed sit portiuncula mali, ejus mali quod ubique versatur. Quam radicem et arborem malam Dominus noster appellavit, nunquam fructus bonos afferentem, quam non plantavit Pater suus, ac merito eradicari et in ignem mitti (Math. xv, 13, et m, 10). Nam quod dicis, contrariæ naturæ peccatum debere imputari; illa natura mali est: et id esse peccatum animæ, si post comonitionem Salvatoris nostri et sanam doctrinam ejus a contraria et inimica sui stirpe se segregaverit anima, et purioribus se adornans anima; aliter non posse substantiæ suæ reddi. Dictum est enim: *Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Nunc vero quia veni, et locutus sum, et noluerunt mihi credere, veniam de peccato non habebunt* (Joan. xv, 22). Unde patet recte esse pœnitentiam datam post adventum Salvatoris, et post hanc scientiam rerum, qua possit anima, ac si divino fonte lota, de sordibus et vitiiis tam mundi totius, quam corporum⁴ in quibus eadem anima versatur, regno Dei, unde progressa est, representari. Nam dictum est ab Apostolo, quod *prudencia carnis inimica sit Deo: legi enim Dei non est subjecta; nec enim potest* (Rom. viii, 7). Patet ergo his rebus, quod anima bona, factione illius quæ legi Dei non est subjecta, peccare videtur, non sua sponte. Namque idem sequitur, quod *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; ut non quæcumque vultis, illa faciatis* (Galat. v, 17). Dicit iterum: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati et mortis. Ergo miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus, nisi gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum* (Rom. vii, 23-25), *per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi, 14)?

22. AUC. dixit: Agnosco et amplector testimonia divinarum Scripturarum, et fidei meæ quemadmodum congruant, sicut Deus donare dignabitur, paucis exponam. Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuisse dico, qui primus formatus est. Ille sic factus est, ut nihil omnino voluntati ejus resisteret, si vellet Dei præcepta servare. Postquam autem ipse libera voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus. Potest autem unusquisque nostrum mediocri consideratione invenire verum esse quod dico. Hodie namque in nostris actionibus antequam consuetudine aliqua implicemur, liberum habemus arbitrium faciendi aliquid, vel non faciendi. Cum autem ista libertate fecerimus aliquid, et facti ipsius tenuerit animam perniciosa dulcedo et voluptas, eadem ipsa sua consuetudine sic implicatur, ut postea vincere non possit, quod sibi ipsa peccando fabricata est. Videmus multos jurare nolle: sed quia jam consuetudinem lingua tenuit, non posse refrenare, quin ea exeat de ore ipsorum, quæ non possumus

¹ Vaticanus codex, et stultum exigere, quod, etc.

² Aliquot Mss., neque in illa est quod malum facit.

³ Er. et Mss. hoc tantum loco, in cordibus nostris.

⁴ Sic Mss. Editio vero Lov., tam mundi quam corporis. omisso, totius; pro quo editio Er., potius.

dicere ad mali stirpem non pertinere. Ut enim vobiscum his verbis agam, quæ utinam sicut de ore vestro non recedant, ita et corde intelligantur: Per Paracletum juratis¹. Si ergo vultis experiri verum esse quod dico, institute non jurare. Videbitis illam consuetudinem ferri quo solet. Et hoc est quod adversus animam pugnat, consuetudo facta in carne. Ipsa est nimirum carnis prudentia, quæ quamdiu ita legi Dei subjici non potest, tamdiu prudentia carnis est: sed illuminata anima, desinit illa esse carnis prudentia. Sic enim dictum est, prudentiam carnis non posse legi Dei esse subjectam, quemadmodum si diceretur, glaciale nivem calidam esse non posse. Nullo enim pacto, quamdiu nix est, calida esse potest. Sed quemadmodum illa nix calore resolvitur, et desinit nix esse, ut possit calefcere: sic illa carnis prudentia, id est, consuetudo facta cum carne, cum fuerit mens nostra illuminata, et ad arbitrium divinæ legis totum hominem sibi Deus subjecerit, pro illa consuetudine animæ mala facit consuetudinem bonam. Ex quo illæ duæ arbores, bona arbor et mala arbor quas commemorasti, verissime dictum est a Domino quod suos fructus habeant; id est, neque bona possit dare malos fructus, neque mala bonos, sed quamdiu mala est. Accipiamus duos homines; bonum hominem, et malum hominem. Quamdiu bonus est, malos fructus dare non potest: quamdiu malus est, fructus bonos dare non potest. Sed ut intelligas istas duas arbores sic esse a Domino positas, ut ibi significaretur liberum arbitrium, non naturas esse istas duas arbores, sed voluntates nostras, ipse ait in Evangelio: *Aut facite arborem bonam, aut facite arborem malam* (Matth. xii, 35). Quis est qui possit facere naturam? Si ergo imperatum est nobis ut faciamus arborem aut bonam aut malam, nostrum est eligere quod velimus. De isto ergo peccato hominis, et de ista consuetudine animæ facta cum carne Apostolus dicit²: *Nemo vos seducat* (Ephes. v, 6): *omnis creatura quæ a Deo facta est, bona est* (1 Tim. iv, 4). Dicit idem apostolus quem tu ipse commemorasti: *Sicut per unius inobedientiam, peccatores constituti sunt multi; sic et per unius obedientiam, justi constituentur multi* (Rom. v, 19). *Quoniam per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum*. Quamdiu ergo portamus imaginem terreni hominis! (1 Cor. xv, 41, 49), id est, quamdiu secundum carnem vivimus, qui vetus etiam homo nōminat, habemus necessitatem consuetudinis nostræ; ut non quod volumus faciamus. Cum autem gratia Dei amorem nobis divinum inspiraverit, et nos sine voluntati subditos fecerit; quibus dictum est, *Vos in libertatem vocati estis* (Galat. v, 13); et, *Gratia Dei liberabit me a lege peccati et mortis* (Rom. vii, 5). Lex autem peccati est, ut quicumque peccaverit, moriatur. Ab ista lege liberamur, cum justi esse cœperimus. Lex mortis est, qua dictum est

homini: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19). Ex ipso enim omnes³ sic nascimur, quia terra sumus, et ipso enim omnes⁴ sic nascimur, quia terra sumus, et in terram ibimus propter meritum peccati primi hominis. Propter autem gratiam Dei, quæ nos liberat a lege peccati et mortis, ad justitiam conversi liberamur: ut postea eadem ipsa caro quæ nos poenis torsit in peccatis manentes, subjiciatur nobis in resurrectione, et nulla adversitate nos quatiat, quominus legem Dei et divina præcepta servemus (a). Unde quoniam ego respondi tuis, dignare tu respondere illud quod desidero, quemadmodum fieri possit ut si est Deo natura contraria, nobis imputetur peccatum, qui in illam naturam non voluntate, sed ab ipso Deo, cui noceri nihil poterat, missi sumus.

Forr. dixit: Hoc genere quemadmodum et Dominus dixit discipulis suis, *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* (Matth. x, 16). Hinc sciendum est⁵ quod non inimica mente Salvator noster agnos suos, id est, discipulos suos in medio luporum dirigere voluit, nisi esset aliqua contrarietas, quæ in similitudine luporum eam deponeret, ubi et discipulos suos miserat: ut quæ forte in medio luporum animæ possent decipi, ad propriam substantiam revocarentur. Hinc ergo apparet antiquitas temporum nostrorum quam repetimus, et annorum nostrorum⁶, ante mundi constitutionem hoc more missas esse animas contra contrariam naturam, ut eandem sua passione subjicientes, victoria Deo redderetur. Nam dixit idem apostolus, quod non solum esset luctatio contra carnem et sanguinem, sed et contra principes et potestates, et spiritualia nequitiæ, et dominationem tenebrarum (Ephes. vi, 12). Si ergo utrobique mala versantur⁷ et nequitiæ habentur; jam non solum est malum in nostris corporibus, sed in toto mundo, ubi videntur versari anime, quæ sub celo isto versantur et implicatæ sunt.

25. Ave. dixit: Agnos suos Dominus in medio luporum misit, id est, homines justos in medio hominum peccatorum, ad prædicationem Evangelii tempore hominis suscepti ab inestimabili divina Sapientia, ut a peccato ad justitiam nos vocaret. Quod autem ait Apostolus, nobis colluctationem non esse adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et cætera quæ sunt commemorata; hoc significat diabolum et angelos ejus, sicut etiam nos, peccato cogidisse et lapsos esse, et obtinuisse terrenam, id est homines peccatores, qui quamdiu peccatores sumus, sub iugo eorum sumus; quemadmodum, cum justi quæmus, erimus sub iugo justitiæ: et contra illos luctam habemus, ut migrantes ad justitiam, ab eorum dominatione liberemur. Ergo et tu dignare mihi breviter ad unum quod interrogo respondere. Noceri Deo non poterat, an poterat? Sed

¹ Hic Vaticanus codex addit: *Non potestis dicere quod gens tenebrarum de nobis per Paracletum jurat.*

² In Vaticano codice, post, *apostolus dicit*, additur, *Præsentia carnis inimica est Deo. De carnis autem natura dicit alio loco Apostolus, Nemo vos seducit.*

³ Sic Mss. At eddii: *Ex ipsa enim homines.*

⁴ Vaticanus Ms.: *Hic sentiendum est. Pauloque post idem codex, quum in similitudine luporum eandem poneret.*

⁵ Er. Lugd. et Ven., *annorum nostrorum.* M.

⁶ In Mss. et apud Er., *conversantur.*

(n) I Retract., cap. 16, n. 2.

quæso mihi ut, Non poterat, respondeas.

FORT. dixit: Non poterat noceri.

24. AUG. dixit: Quare ergo huc nos misit secundum vestram fidem?

FORT. dixit: Professio mea hæc est, quia noceri non poterat Deo, et quod Deus huc nos direxit. Sed quia id tibi contrarium est, tu dic qua ratione hic apparuit anima, quam nunc cupit Deus noster, et mandatis, et proprio Filio directo liberare?

25. AUG. dixit: Quoniam video te interrogatis meis respondere non potuisse, et me aliquid interrogare voluisse, ecce satisfacio tibi, dummodo memineris te ad id quod interrogavi non respondisse. Anima quare hic sit in mundo involuta miseris, non modo, sed paulo ante nescio quoties a me dictum est. Peccavit anima, et ideo misera est. Liberum arbitrium accepit, usa est libero arbitrio, quemadmodum voluit: lapsa est, ejecta de beatitudine, implicata est miseris. Ad hoc tibi recitavi testimonium Apostoli dicentis: *Sicut per unum hominem mors, sic et per unum hominem resurrectio mortuorum.* Quid quæris amplius? Unde tu responde; cui noceri non poterat, quare huc nos misit?

FORT. dixit: Causa hæc quærenda est, cur huc venerit anima, aut quare eandem Deus hinc cupit liberare, quæ in medio malorum vivit.

26. AUG. dixit: Hanc causam abs te quæro; id est, si Deo noceri non poterat, quare huc nos misit?

FORT. dixit: Quæritur a nobis, si Deo nocere non possit, quare hæc anima misa fuerit, aut qua ratione mundo permixta sit. Quod in ep. manifestum est quod ait Apostolus: *Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Cur me ita formaveris (Rom. ix, 20)?* Si ergo causanda est hæc res, interrogandus est cur animam direxit nulla cogente se necessitate. Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est et voluntas liberandi eam.

27. AUG. dixit: Premitur ergo Deus necessitate?

FORT. dixit: Jam hoc est: noli ad invidiam excitare id quod dictum est, quod non necessitati facimus subditum esse Deum, sed voluntarie misisse animam.

28. AUG. dixit: Recita quod supra dictum est. Et recitatum est: *Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est et voluntas liberandi eam.* AUG. dixit: Audivimus: *Si autem necessitas fuit mittendi animam, merito est et voluntas liberandi eam.* Tu ergo dixisti fuisse necessitatem mittendi animam. Sed si modo voluntatem vis dicere, et hoc addo: Cui noceri nihil poterat, crudelis voluntas fuit mittendi animam ad tantas miseras. Quod refellendi causa quia loquor, veniam peto ab illius unius misericordia, in quo spem liberationis habemus ab omnibus erroribus hæreticorum.

FORT. dixit: Nos dicere asseveras crudelem esse

¹ Victorini Mss., *interrogandus est qui animam direxit.*

² In Victorinis Mss., *et ad hoc addo.* In Vaticano, *et hoc audio.*

Deum mittendo animam: fecisse vero Deum hominem, et insufflasse¹ in eam animam, quam utique præcivit in futuram miseriam involvi, et beneficio malorum non posse hereditati suæ representari. Hoc aut ignorantis est, aut dantis animam ad hæc mala quæ supra memorata sunt. Id commemoravi, quia dixisti ante tempus non multum, quod adoptaverit sibi Deus animam, non quod ab ipso sit; aliud est enim adoptare.

29. AUG. dixit: De adoptione nostra meministi me ante dies² dixisse, secundum testimonium Apostoli, qui dicit nos vocatos in adoptionem filiorum (*Ephes. i, 5*). Non ergo meum fuit illud, sed apostolicum responsum. De qua re, id est, de ista adoptione, suo tempore, si placet, inquiramus: et de illa sine dilatione respondebo³, cum tu meis objectionibus responderis.

FORT. dixit: Progressum dico fuisse animæ contra contrariam naturam, quæ natura Deo nocere nihil poterat.

30. AUG. dixit: Quid opus erat isto progressu, ubi nihil habebat Deus quod caveret, cui nocere nihil poterat?

FORT. dixit: Constat apud conscientiam vestram, a Deo venisse Christum?

31. AUG. dixit: iterum me interrogas? Ad interrogata responde.

FORT. dixit: Sic accipi in fide, quod voluntate Dei ipse huc venerit.

32. AUG. dixit: Et ego dico: Deus omnipotens, inviolabilis, incommutabilis⁴, cui noceri nihil possit, quare huc animam ad miseras, ad errorem, ad ista quæ patimur, misit?

FORT. dixit: Dictum est enim: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem accipiendi eam (Joan. x, 18).* Nunc dixit⁵ quod voluntate Dei progressa est anima.

33. AUG. dixit: Ego autem causam quæro, quare cum Deo noceri nihil possit⁶....?

FORT. dixit: Nihil noceri Deo jam diximus, et in contraria natura esse animam diximus, ideo ut contrariæ naturæ modum imponeret: modo imposito contrariæ naturæ, sumit eandem Deus. Ipse enim dixit, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem sumendi eam.* Hanc Pater mihi dedit potestatem ponendi animam meam, et sumendi eam. Deus ergo qui loquebatur in Filio, de qua anima diceret?

¹ vaticanus codex, *et insufflasse.*

² vox, dies, quæ in editione Lov. exciderat, restituitur ex libris aliis editis et manuscriptis.

³ Mss. Gallicani et Vaticani, *de illa insufflatione respondebo.* Forte quia supra Fortunatus pro, *insufflasse*, dixerat, *insufflasse*, sicut in codice legitur Vaticano.

⁴ Editi, *non dixit.* Melior videtur lectio Victorinorum manuseriptorum, *nunc dixit.* Sive Fortunati sit illud, sive Augustini, cujus nomen in Victorinis libris eodem Mss. collocatur ante: *Nunc dixit quod voluntate Dei progressa est anima: ego autem, etc.*

⁵ Vaticanus Ms. AUG. dixit: *Ego quæro, cum Deo nocere nihil possit, cur huc animam miserit.* FORT.: dixit: *Videri quod voluntate Dei progressa sit anima, hoc dico.* AUG. dixit: *Ego autem causam quæro, cum Deo nocere nihil possit, cur huc animam misit.*

Constat esse animam nostram, quæ in his corporibus habetur, quod de ejus voluntate venerit, et de voluntate ipsius iterum assumatur.

34. Aug. dixit: Unde dixerit Dominus noster, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam*, omnibus notum est: quia passurus erat, et resurrecturus. Ego autem abs te iterum atque iterum quæro, si Deo nihil noceri poterat, cur huc animas misit?

Fort. dixit: Naturæ contrariæ modum imponere.

35. Aug. dixit: Et omnipotens Deus, misericors et omnium summus, ut modum imponeret naturæ contrariæ, ideo illam moderatam esse voluit, ut nos immoderatos effligeret?

Fort. dixit: Sed ideo ad se revocat.

36. Aug. dixit: Si ad se revocat ab immoderatione, si a peccato, ab errore, a miseria; quid opus erat tanta mala animam pati per tantum tempus, donec mundus finiatur: cum Deo, a quo eam dicitis missam, noceri nihil possit?

Fort. dixit: Quid ergo dicturus sum?

37. Aug. dixit: Et ego novi non te habere quid dicas, et me cum vos audirem in hac questione nunquam invenisse quod dicerem; et inde fuisse adinvenitum divinitus ut illum errorem relinquerem, et ad fidem catholicam me converterem, vel potius revocarem, ipsius indulgentia qui me huic fallaciæ semper inhærere non sivit. Sed si constiteris te non habere quod respondeas; omnibus audientibus et recognoscentibus, quoniam fideles sunt, catholicam fidem, si permittunt et volunt, exponam.

Fort. dixit: Sine præjudicio professionis meæ dixerim: illa quæ a te opponuntur cum retractavero meis cum majoribus, si minus responderint interrogationi huic meæ, quæ similiter a te nunc mihi offertur; erit in mea contemplatione (quia et ego animam meam cupio certa fide liberari) venire ad hujus rei inquisitionem, quæ a te mihi offertur, et ostensurum te polliceris.

Aug. dixit: Deo gratias.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM,

Vide lib. 1, cap. 22, *Retractionum, tom. 1, col. 618, n. 1, a verbis, Eodem tempore (a), usque ad col. 620, n. 4, verbis, Cælum et terram. M.*

(a) Presbyteratus nimirum sui tempore dictavit subsequentem librum, quem in *Retractionibus* aliquanto post concionem de Fide et Symbolo in *Hypponensi concilio* anni 393 habitam collocat, inter illa videlicet opuscula, quæ ad annum 394 aut 395 pertinent. Hujus etiam contra Adimantum operis meminit in fine libri 2 contra Adversarium Legis et Prophetarum, ubi nominato Adimanto Manichæi discipulo, subdit: *Qui prænomine Addas dictus est.*

S. AURELI AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA ADIMANTUM

MANICHÆI DISCIPULUM

Tiber unus^(a).

Conciliantur inter se scripturarum sententiæ, quæ de Testamento Vetere ac Novo, velut invicem contrarias Adimantus, utrumque Testamentum ab uno et eodem Deo esse non posse contendens, corraserat.

CAPUT PRIMUM. — De eo quod scriptum est, *In principio fecit Deus cælum et terram*; usque ad id quod scriptum est, *Et factum est vespere, et factum est mane dies unus* (*Gen. 1, 1-5*). Hoc capitulum Legis adversum esse Evangelio stultissimi Manichæi arbitrantur, dicentes in Genesi scriptum esse quod Deus per se ipsum *fecerat cælum et terram et lucem*; in Evangelio autem scriptum esse per Dominum nostrum Jesum Christum *fabricatum esse mundum*, ubi dictum est, *Et mundus per ipsum factus est, et mundus*

illum non cognovit (*Joan. 1, 10*). Tribus enim modis refelluntur. Primo, quia cum dicitur, *In principio fecit Deus cælum et terram*; Trinitatem ipsam christianus accipit, ubi non solum Pater, sed et Filius et Spiritus sanctus intelligitur. Non enim tres deos, sed unum Deum credimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum: quamvis Pater Pater, et Filius Filius sit, et Spiritus sanctus Spiritus sanctus. De qua unitate Trinitatis hoc loco longum est disputare. Deinde, quia ubi dicitur, *Dixit Deus, Fiat, et factum est*; ibi necesse est in-

APPROBATIO PP. BENEDICTINORUM.

Hoc opus recognovimus ad Sorbonicos Mss. duos, Victorianos duos, totidem Vaticanos, ad Corbeiensensem, Germanensem, Michaëlinum, Casalinum, ad variantes lectiones Belgicorum quatuor, necnon ad editiones Am. Er. et Lov.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

(a) Scriptus circiter annum 394.